

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Vol.}
Ser.

154

Title: *RK Prati Sahitya*

Prati

Incomplete

154

: Rk : Pratisākhya :		Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
154 :	:	: Remarks

अभिषेकायनमः ३० परावरेषु सगिर्यसदा कुर्वेदात्मनो वेदनिधिं मुनिं प्राः । तं पद्मगर्भं पुरुषं वादिदेवप्रणम्य नमः । तस्य माहशौनकः १
अकारकारा विउए३८ अथैपहोहीतयोर्नत्कोरिस्थरेषु ॥ कखोगघो जौवेहो नैति मेठमौउठेणतयोदधोनपफौबमौमयरीम
वशसुसहृकारं वणशिशिकमश्वा अकारादीन् दार्ष्ट्या द्वितीयाः क्रस्वपुपचस्वपितानुस्विति सोडकेयः संहितायां वासुनाहतथाका
शंवाक्षेमास्यैव ॥ समानतामनिलेवांयरेचमत्वागस्त्यो विपरिहारंतदाहः ॥ अष्टात्मकमोशरवीरः सुतश्चवाङ्मनसयोर्विवदया
२ नुपूर्वे ॥ संधेर्विद्वत्यातुवदंतिनिर्भुजं शौदासरोच्चारणं तु प्रहृत् ॥ ३ मयांतराउभयव्याप्तमाकुस्तस्मात्कोमा अन्ननाकाभयारव्याः ॥
प्राणः षकारेयवर्लंकाकोरेवाक्प्राणमोर्धश्चोमः परस्परैः । गुरुत्वं लघुतायैव क्रस्वदीर्घत्वं ता निच । लोपागमविकाराश्च प्रकृति
विक्रमः क्रमः । स्वरितोदात्तनीचत्वश्चासौ नादो गमेव । एतत्सर्वं नु विज्ञेयं खंडोभाषामधीयता । पदक्रमविभागज्ञावर्णक्रमविचक्षणः ।
स्वरमात्राविशेषो गलेहाचार्यसंसदः । खंडो ज्ञानं तथा कारंश्च ज्ञानं च खंडसः । अस्य हानार्थमिदमुत्तरनवक्ष्ये शास्त्रमखिलं शोशिरिभ
के ॥ करेणुः क्विणिचैव हरिणीहारनेति च । हंसपदंतिविज्ञेयाः पंचैताः स्वरभक्तयः ॥ केरेणुहयो विद्यात्कविणीस्तु हकारयोः । हरिणी चैव
इत्याहुः हरितालशकारयोः । यानुहंसपदानां मसानुरेफकारयोः । गुह्यानुपदेशानुतिर्ज्ञेया इति श्रुतिम् ॥ इति प्रातिशार्याया हातः
॥ ॥ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीमहागयापतिशारदागुरुभ्यो नमः ॥ ॥ अविघ्नस्तु ॥ ॥ अष्टौ सैमा नाक्षराण्यादिनस्तत्तत्त्वत्वारिसंध्यक्षरा
एतन्नाति । एतेस्वरा इपरोदीर्घवत्सु नानुस्वादी व्यंजनं स्वरौ वा । सर्वः शेषो व्यंजनान्येव तेषामाद्यास्पृशीपंचते पंचवर्गाः । चत्वारो स्वर
संस्तुतास्ततउत्तरेषा उक्ता णाः सप्ततषामघाषाः । वर्गे वर्गे च प्रथमावघोषोयुगो सोष्माण्णा वनुनासिकोत्पः । तस्मादंयमवसाने
ननीयं शाग्यस्यै प्रथमं शाकययनमः ॥ ३० ॥ नाक्षराः सप्तमांतास्वराणामन्येदीर्घजिभयत्वं क्षराणि । गुरुणिदीर्घाणि तथेतेषां स
योगानि स्वारपराणि यानि । अनुस्वादी व्यंजनं चाक्षरां गेस्वरांतरे व्यंजनान्युत्तरस्थी । पूर्वस्यानुस्वारविसर्जनो यो संयोगादिर्विच
परक्रमे ॥ मात्रा क्रस्वस्ता वदवग्रहांतरं देदीर्घास्तिस्त्रः । ध्रुतउच्यते स्वरः । अधोस्विदासी दुपस्विदासी क्षीणस्तुतिभ्रं विविदतीन्
जिः । स्वरभक्तिः पूर्वभागक्षरां गेक्षीयसी सार्धमजैतवेच । अधोनिन्यात्कसंज्ञो नुनासिकः संयोगस्तु व्यंजनं संनिपातः ॥
कंठ्योकारः प्रथमपंचमौ च ह्रस्वः । ऊष्माण्णा के विदेता उरुस्यो । नरकात्को वथषष्ठ ऊष्मा जिह्वा मूलीयाः प्रथमश्चवर्गः । तल्लया
वेकारचकारवर्गी विकारोकारौयकारशकारः । मूर्धन्योषकारटकारवर्गौ दंतमूलीयस्तत्कारवर्गः । सकाररफलकारश्चरे

धो व

४

पैष्यमेके शेष ३४ छोपपा दः। नासि कथा नासि कथयमानुस्वरा। निष्ठा नान्य ग्रथमोपदेश। निष्ठा मूलं नालुचाचार्य आह
 स्था नंड कारस्य तु वेदमित्रः। ह्यो श्यास्य स्वरमो मध्यमे स्य सपदा ते सडकारो ककारः। लकारो मे तिस्र एव चो स्य ककारः
 सन्तु मणा स प्रमुक्तः। इडा सां ह्या मा निदृ शनी निवी दुगा इत्ये तदवग्रहेण। न्याये निश्चिन्ने न पद्यो दान्य नी पा सव शा स्या
 प्रतिकं ह्युक्तं। स्था न प्रमो मोपदेशो स्तराणां कृत्वा देशो इत्ये चो सवणो। असावमुमिते द्राव मुक्तं यथा तरे पादयज्ञे
 वज्रिषा न। प्राक्को ना जी रिते करणात्पदा तां स्तु को नां ते नय संहिता नां। सामयशा इति चेत्। वादा न्कुर्वे नित्ये से पदं पादय
 तयोः। अथ मा म्ना ये पदं वक्ष्यपद्या नृते नृते। अरितं क्रमस्वरान्। अष्टावा च। मेवसाने प्रगृह्य ना चो र्था आकुर नु नासि
 कां स्वरान्। तौ त्रिमात्रे शा क्ता र्थयित्या न्याय शास्त्राप रिक्तो प हतवः। कारा दयो दश ना। निनस्वराः एवे निता न नि
 न्यमुत्तरं। सहो पमी शिक त एक वण वि सजनी। यस्वर षोष वत्परः। ३० कार आमंत्रित ज ४ प्र गृह्यः पदं चान्यो पूर्व पदां तग
 श्व। पछादय न्धा द्वे चो त्रि भाज स्त्रयो दी घा मिता मि को च प्र वौ। अस्मि मुक्ते ले अमी च प्र गृह्य उपो न मं नानु दान न पद्यम।
 उकारश्चो तिकरणेन प्रमुक्तो र्को एको द्विधितः शा क ले न। उष्मा रेफि पंच मो ना मि पूर्वो मिता पो वज मि त शो य थो क्ता अ
 तो दान मे तरे सा वि पयं यस्वर शोषः प्रत्यये पूर्व पद्ये। आत देव भा व धि मा द्वा दानं क र नु दान मे पूर्व पदे पु वर्महः। अन ध र्था ते
 स्वर षोष वत्पर नृ धनि रे फो रुष सा ह्य न्मा हि। वर वरा वरिति चेत्। पादय्य व पूर्व ण्य स मा स कि यो गे। पथो मघो नी दि वि
 चक्ष्ता नृ दे पूर्वो विषम। तृ प्र मो न रे पु न। होतः से नितः पो त ने छः सो तः स वि त ने तस्व छः। मात जी नित भ्रा त स्त्रा त स्ता त जी रि
 त ध वि र्थ तः। जामा त दु हित र्थः प्र शा स्तर धितः पितः। दोषा वे स्तर च स्पर्तः प्रयंत श्वे त य मु त्र मं। दी धर भार वरी वर द र्द र्द
 र द धि र जा ग र जी गः। वोर पु नः पु न र स्य क र स्यः स स्वर रूः सनु नः स व र स्थाः॥३॥ इति यो न का न्या र्थ क ने मा तिः शारव्ये
 सहा पर कः प्रथमः॥ ॥ सं हि ता पद प्र के तिः। पदा ता न्य दा दिभिः स द ध द नित्य ता। फाला द्य वा ये न स्व रानु र्वे द निः सा वा स्त्वं तरे
 र भुक्ति का ला। पदा ता दि धे व वि कार शा स्त्रे पदे दृष्टे पु वृ न्ना प्र ती या द्वा। पद पदा ता दि व दे क वण प्र म्पि स मा प्या नु पू र्ण
 संधी न। एष स्य स च स्वर श्च पूर्व न व ति यं ज न मु त र य द न्यः। ते न व स्वर संध या नु लो माः प्र ति लो मा स्त वि प र्य ये त ए वा तत्र
 प्रथमा स्त ती या ना व प्र ति लो मे षु नि द्य स थ ने रे षु। ऊष्मा प रि नु प्य ते त्र या नां स्वर व र्ज न नु य नो ता नि ष द्याः। पुर ए तां ति
 x द्विस्त रा दः। स्तः प्रणा ध मे र लो क दि व क र प स्वर स्ता वि पू र्व म स्तः। स्वा स्ति न स मा सो ग नु न र स्वर द रे x

तउना प्रमुगंनमउक्तिभिः। अंतः पदं विहनयोतो न्याः पदं सां धु प्रमाता क्षरे सस्ते नेदी धमे कमुभेस्वरं। इकारो द्य एकार मकार
 सोदयस्तथा। उकारो द्य ३० कारं परे च कारमोजयोः। ओमुग्मे कारं यो वे ते प्र म्पि द्वा ना म संध यः। समाना क्षर म व स्ती स्वा म के र्थ
 स्वरो द्यं। न स माना क्षरे स्वे स्ते सौ प्रः। प्रा क्तो द्यः। वि सज नी यो रि फि तो दी र्ध व र्व स्वर र प्य। अकार मुत्त मो च हो स्वर ताः पद
 तया। इत्ये पूर्व क सो कारं पूर्वो चो पा त मा स्वरौ। तउ प्रा ह्म दी र्ध य रा उ द्वा ह पद वृ त्त यः ३० व्यो न्यो र्मु म नो व्यो व कारो जी त
 रागमः। अकार उभये क्त्वा वकारं तदु द्वा ह वत्। उ द्वा हा नां पूर्व रू पा ण्य क्त्वा र्थ यो ३० भव ये क मा द्य। प्रा व्ये प थाल पद व र्त म स्ताः च या के
 जाना मो छ प्र पूर्वा भवति। अथाभिनिहितं सा धि रे नः प्रा क्तै व क तेः। एक भि मा त पा दा दि र कार सो त्र संधि नाः। अंतः पाद म कारा श्वे संहिता
 यो ल चो र्ध धु। य कारा ध क्ष रं प र व कारा ध पि वा भ वत्। अ न्या द्य पित था मुक्ता मा वां तो पि हि ता स्त तः। अथो यो वे व इत्यं ते र का र्थः स
 र्वा भ वं व इत्ये ते न दान प्रा क्त व र्तः स वि तै व कः पदे रु पा हि ते ने तेः स वे र वो द्याः प रे। आ दा व र्जो ज न यं ता द्या स्या अभे द या पा धि र व
 ल वी र ता। अमु मुक्त म म त ये न शा म हा अ व ल चो वी र ते वी स यो र थाः॥ वा सो वा यो भु मि र्थ क व ष्यः स क्र द नो धी ज य न स्त था व उ
 सा द त क ता वः स ग भ्यो हि र ण्य श्च ग र ति चो प धा मिः। यो रा रा यो य म धा मिः हि र ण्यो मि रा स ति॥ ना य मा नो भो न ये न नृ तो षो हो ति नो
 पि प्र ति। जं भ यं तो दि म रु तो भु भ र्थ य व स वि ष्य न्व मु ने ज नि ष। इत्ये वीः स म रे त ना ना म रु तो म द न्म भि तो न व तं कु व ते र्थ ति व
 स वा वि मे र प द धि रे ग्ना न्दु षो स्म सु तो भि न द्। उप ते धां ह व ते यं य मो दि ति जी नु षो या सु वि तो नु श्रि यो धि तं। व पु षे नु वि शो य त
 सं तो व द्या नि से न सः। भ र ता व स्य वा वो स्त बु ध्यो लो मा यि नो ध मः। दे वो न य तु द व सो स्त र भ्रा भ्र तो भिः श्व तो रु ष स्ते न नो द्या॥
 ये ना म य स्ते र द नो धि व क्ता ते व र्धं त ते रु णे मिः स हो धि। स्वा ध्यो ज न यं द न्व नो भि मी ती र ने प र ह म न सो धि यो ध नः। यो
 द्य स्ते र्द न्प सो धि न यो धि पा दो स्य यो ति प्रा ह्य णो स्य यो न य त्। सो स्मा क् यो दे षो भ्यो न्य क्ते भ्यो स्ते भ्यो क र प य स च तो मृ
 ता श्व। अ न्यो र्वा क्थो इ ति नो द्ये पु पु त्रः प रा के च प र व त श्व। अंतः पाद च व यो अं त रि स व यो अ स्या अ ध यो ह न प र व यः॥
 यो अं ध सः श य वे अ भि नो भं य श्र वो अ पि सा जी यो जा न य प य। प्र क्त ये ति क र णा हो प्र म्पि द्वा स्वर पु चो प्र थ मी य षो
 कं। सहो द्या स्ताः प्र गृही त पा दाः स र्व नै व न्मा क्ष रा तां स्त ने व। आ ष्ठी मे न स थ य कार पूर्व वि व त श्र प्र त्य क् सी नु कारः
 उकारा दी स्ति त्रि ष स्य कारे न च न दे का क्ष र त य र्व म्॥ प्रा द्वा स मा ही सु रा मी स्व धो ती पु भु ज्यी प्र वि वी पा म नी या॥

क पूर्वकारं सकारमन्यो शिफितः ककारो। पकारे च प्रत्ययेभ्यः पदं न सर्वत्रैवोच्यते। अतः पादं विग्रहे कारपूर्वः पतिशब्दे द्यस्तेषु
 क स्यादे। करकृतं कृषिकृतं च। अतः पकारे च प्रत्ययेभ्यः पदं न सर्वत्रैवोच्यते। अतः पादं विग्रहे कारपूर्वः पतिशब्दे द्यस्तेषु
 पप्रत्ययेषु नास्त्येति शिवा उच्यते। आविहि विज्यातिरिक्तं नृशब्दे कारोपात्तं पश्यति शब्दो। इत्यादिगानमसीद्वयं
 हुहो नातु रिक्तं स्तानि पदप्रवादे। पूर्वः पुरः पूर्वनिपूर्वपदात्पदानि चापाद्यन्वैतदेव। अस्यायः सोमो हतेत्यप्युक्तं उक्तं नित्यं तद्व
 मोदधोऽन्यः। अस्यायो देव्येनातर्कतो विदुवसुः पशुवेतानि काविशब्द उच्यते। पश्य शब्दे जिन्वथश्चेतथो महस्येष्टुशब्दो विश्वतो वी कितो
 रजः। कामप्रो धेपोषे शब्दपुरायः पादादिरन्तर्वादि वस्परीति च। दिवस्पृथिव्या अधमस्पृथिव्या दृष्टव्यं पादादौ यदिस्ये से दी। अथ सोमः
 सहस्रकायाः पात्स्विके कृत्वा शब्दपराणि। साराय स्वर्गामहस्करथो महस्परानि क्रव्यादनि कृथानि धिपतनः। कवर्धं पृथु कणवा सः पुत्रः पातु
 पथापथः। पातुः पृथु परं तेषां प्रवादयेदिवः। रजसं स्पृथिव्यं तं स्पृथाः कस्को व्यावर्तुरस्करः। स्वादु किल निदस्या नृपो धितं तं सति कृता। तथा
 प्यवित्रं जिष्मत्वीधीषी पाय विमिष्यतात्। शोष्ठं धितारजसं स्पृष्टो दुदुष्यन्नायनं स्करः। वसुक् विन्मनुष्यतापितु धितानि नृप्यवि
 रि। प्रणस्पृष्टो मयस्करं नमस्ययस्त्रयस्पृष्टः। नकार आकारो पृथः पद्यातो पिस्वरो पृथः। लुप्येते ज्ञा ज्ञेयसो नां ज्ञान्वा न्दवस्तमा
 न्। बद्धधनो इह सोमस्ति पाणी नो देवदेवा न्। हतं देवा इति चेता आन्यादाः पदहृतयः। विहृत्य भिप्रायेषु नृपी वी अन्ना रवि वधः।
 रधन्वा योजुर्जुधा यस्तन्माया कृष्टा वैति। हतं यो नो ववो भियन्नुवन्नुवनिषः। इति। इकारो कारो पतिशब्दे प्रमे पुस्त्वरे पुनः। ह
 स्पृष्टे को नृ इति च ते स्पृष्टे पृष्टे धयः। नास्मानु पेत्तान् नृ स्फुरा गच्छेद्वानया यो दुहन्। हिरण्यं नृक्रेमाया वा नृपो स्ता
 नश्चिना विद्वान्। पयस्वान् पुत्राना धेद्याय जीयान्पती नुराः। वरति च नृवमसां च नो विश्वरसि यो लोच्यते नृश्चिक्त्वान्। ए
 ते पुसर्वत्र वि सजनी वदी धोपि धो समा विमसी नृपश्च न्। तो स्ते सर्वो स्तो देवांस्त्वता रत्रे। यस्त्वा वदं स्त्वन्। विसर्जनी यं पश्ये
 तं संधि तस्य शोकारं। नृधं पातिभ्यो नृधं प्रणे नृधं पात्रं स्वतनां पातुः। संधि विज्ञात एवेष नृधं पातिभ्यो धीति च। नकार
 य को स्यलो परेषा भावे पूर्वस्तस्मात्पादनुनासिके च स्वरः। आदिस्वरश्चोत्तरं पादे पिमां स्पन्वन्मा मीश्वत्वं मन्थतोऽथ॥७॥
 इति शो नका वायं कृत्वा ति शारं स्पृष्टं पदे लोच्यते॥॥॥ इति तत्तत्कोप एव द्येषु गर्भगावो वसन्तं जंति पृथक्। सखा
 यो विद्यान् पुनारिणो रथानि त्वन्वरसंधिरेव सः। पुरुषा धिपूर्वेषु शाकार उ पजो धते। कस्विव पूर्वपदांते वदं शब्दपरे नरा।

नि परीषदो कपरेषकारो रवेतिरेफः सदश उच्यते॥ परिष्ठावंति वेधोऽस्त्योप संसौ द्यस्तेषु संधय एव उक्ताः। मेधा तियो वरुणी तत्रतो नो स्य
 शीतस्था प्रत्ययो निद्रसेत। आदित्यो देवा वरुणास्तरे तियेत्या दिषु वयमित्यत्र मित्रा। सुयो प्रती कं निद्रुतं पुरो हितः। क्षत्रं दाश मिश्रवसा मि
 पज्यधः। सो विन्वगस्ये दश मेव मंडले सान्वीयते सः पलिङ्गी हिषस्तव। जुशु सतो दुदुक्षमा अदुक्षं दुक्षं दुक्षं तानुदक्षि। दक्षं न पत
 नृक्षो भिदक्षं कृष्णो भिदक्षि हियान स्पृष्टः। इत्येकं प्रातिशारं रवे रजपटलः पदमः॥॥ अतः पादं नास्पृष्टः। षकारः षकारमप्युष्प
 रैव धोक्तं। अन्यैरेका रानि त्रैत्र्यं ततो व्यापनं मवतीति विद्यात्। सूती न किस्ते व्युक्ता नृभित्री निहि तिस ह्ये क्षरेणैव सहाः। स्ववक्षरे
 पापदादयश्च स्थिति स्थिति स्थित्येकस्य नृस्मिति। एकरिणा पितृतिनः परं वदी धो निस्त्वन् चना स्पृष्टं पूर्व। नकार वगं स्तर कारवर्ग
 मंतः पदस्था पिषकार पूर्वः। सितं संधि सौ क्तनि हिस्त वा मस्तवे स्तु वीति स्तु। हंसी स्तु तस्मात्सी हि स्तस्ते प्राप्ति सत्ता रचनी तिस्रो ने सा
 दिश्वा पि वक्षु रालेः। निपरी निस्वसीत्यादि नकारवर्गश्चैवो द्यो। इकारो नृनरे परास्ते ससी ति स्वरौ द्यो। सेधं स्थापय सत्त्व सौ
 सत्त्व जाते ससी सव। संतं संतः संति पूर्वश्च स्था स्था इति चो नृगृहिष्वनृ धि वरजस्त्वर्षा इति तोषि सता भिषतः किमु धिति। स्तरिभि
 यामा दिविषं नृकेष प्रतिष्पृष्टी पधस्ते कमु धिद। उषु वाणो दिविष नृभिषा नृधं तिष्मा नृधं रं वसुषी दति। नृषमा हि सो यश
 सामही पा विषा म्या मोषु यति नृनेति॥ वाजी स्तु नो व हं निसी पतिस्थि दिस्स सिस्ततः। अपास्मात्पृष्टं धिस्तः। त्रिस्म स्तु हिस्त
 हीतिन। मुग्मांति स्ता दं तर्कली यपूर्व रितः पदनं म्यते तपदस्तेः। अन्य पूर्व रपि पदा। अना क्तं नेकार रफ एत नो पधश्च। रेफकारका
 रपरः प्रकृत्या संस्थ कस्त्व ससी रित वा क्षराणी॥ सेति वा स्य परिपं नो पधा ने संको स्य ना प्यनुना सिकारः। सहस्व सति ता स्ता जी
 सा वित्रं वरी स्तु। समुद्रं सदशा सार सायकः साधनी सह। सानितः स्पृष्टः सदशः सखायः सत्ते रते सानु शब्द पद्याः सते
 सोमे वक्षणे प्रा मि वषणि स्वभिष्टीत्ये वमुपधाश्च सर्वे। अभि सत्तारयि क्षु नो या क्षि सीष्ठाः स्तिस क्षिन्व। तिस्ति रिति सिराणां व क्षि
 सिन सितुश्चन। गोघा दिव गोषु तमा उपरः सप्रवा दो ना र्धः पर्यष खेतन। स्वादुषं सदः पुरुष मिश्रः सुष सदं स्वमिधानु से
 विषद। नकारे पूर्वपदांते व्यापनो रफ संहिते। नाभिपूर्वो विग्रह तु तान इत्यनु दा ते याः। अत्रि रेका क्षर स्यादो न किश्वा थो ते नृ
 धितति॥ नत्त नृ सत्त तस्म स्ततोऽप्यमि ल्क नरे पुनिः। पातुभिः पतं भिस्त्रिभिर्दिव रस्मयुः शुविः। उच्यते त्वमिनी युष्टे वा हधुष्टे
 धि सधिरव। गोभिश्च रम क्रतु सं ना मिद्रु निधः धरीः प्रभोः। वं दा रुक्मिणा विस्त्रिर्वा क्षी रित्यनु दा ते याः। नकार ररफ षकारान

६ य ३

ह स
या नु

६
३

वसिमगुहयकृत्रमोषथ। दिधुतपुत्रतद्विध्यातथमदध्यातयदीनपाथन। उपागत्या श्रवली कस्यवत्राजाविषनोरुथ। इफतेद्विधममृ
 जमिभययततततोसोर्धमदीदिमिस्तुते। पोदायंजुनोदये। न्वववर्जनसयोगेशेवापठितेसति। बध्मभुत्रुजयः सधराजन्वहहया
 निथदिमेधमामनि। बिभ्रतातारमधधारमाधधतेविभुपुरधगाया। वहवायोपुरुविद्विषुविध्यान्यधवायुपुरशस्त। यदिसु
 योरधजिह्वापुरुविध्याविबभ्रुविबरायेवहकुसे। भरद्वाजैर्वदेवाययदिवापुरुदाभुये। वत्सुह्यायाधवदेषमुकुहातिन। कधीति
 परेषुसहस्रसोधिजतिनइतिनत्रेतिवोले। सहस्येनसुभयसंपवस्वदेनोअधीत्युपरेषुनेन। देववंनकुतमिस्कुनरेषुदधातेति
 अधिवस्वेतिनः परे। वेदेतिविधस्यभममउत्तरश्रुतः शेषेचलवतेयकारे। अहोतिनोद्वगिरः कणातिकणातकुनोदिनि-वो-नरपु
 अभीतिनोनुनवंतेसतोभरंदासस्वित्यागेषपरैतिमुख्ये। चक्रुर्देतेदेशस्यन्समुद्रास्थेननः सप्तऋषिन्मदतिनेवोभयतेनियुक्तिः
 कपींरथस्यसोमस्यमतीरणंति। समुद्रं देव्यणनवग्वशकृदशग्वदंसिधवस्तुनिनोवस्व। दृजनिद्वेनुयतिभ्यः सहंतः पथिवा
 निहिसिसमुत्तिपावकीयत्रेतिचक्रुर्दधिपुनरः सुपर्णाइतिचै। समुद्रादेषुयमनेतित्रेतिमसदोरथः। अवेतिनोनुकत्येषुनृनवा
 जेषुपृक्तपु। आद्येवेदाजयुपायै। किमन्नेमयवतरे। रास्तापितः शतेनानोवधस्वास्तुध्रीहव। मृदस्वास्तुवहस्वास्तुवनेमा
 तेनहीनुवः। पाथोबोधोतरयिंसंजतोमेसांधेने। रास्वावोरुंनशोंधीनः सजतोमधुमेनेम। जहीविद्विक्तावेत्यादिनक्षतान
 हतामरवः। मुयोताशरुस्तेनाहिवनेमाररिमावयं। प्रयोवोअस्मधामाहसनाज्योतिरेपाहधि। अध्यामातेवामदेवजहोतामधु
 मन्तमो। यक्षवामेधिवाशवोजनिष्ठादेववीतये। अधात्वेद्याद्याध्वः भ्यः सचस्वाकस्वस्तये॥ ॥ इतिशोतकाचार्यकृतेऋक
 प्रातिशाख्येऽर्धेऽथमआदिहोमः पठकः॥ ॥ अतःपादेविग्रहएवप्रकृतकारोप्रजस्यसुधानमोभिः। अचिंपवित्रंनुम
 हर्षुवास्तुतंसुतस्यतियकदयोद। न। सोमसुतिचकिरामस्तवामस्तवानाभृगायरथश्रधीति। तेअस्तिमहिमनःप्रवाचत
 प्रवाचनः सुमनोहपदाश्च। महदधिध्वतिरमुचनोमधश्चरनमध्वनमतेनयत। स्तित्येतेषकासुरयोः पराणिचेदुपदासोऽध्याध्वमायुर
 त्रिनि। सदेत्येतद्योनिषुपीतयेपरध्वनेत्येतस्तामरादेष्यमानः। यदिति कथोमनसः कवीनो संबंधनोगोः सगमनितेषु। पंचवरेतिप्रसिद्धसाम
 वर्षणिप्रजनिमेतिहृत्तिसंजातेवेदाः। रथयतिषु केशासुतरननः कारस्विकपसानयेपरे। महयात्रजयकायनगृध्रयभरतिनस्यारि
 त्रिप्रत्यवषट्। मरुपषट्पितृधन्वन्तुरुहमेतिस्वस्त्यउत्तरोणि। दधिममदततन्विसिचतस्ववदतानुपूरस्तोक्षत। विप्रतृणतृष्ट
 वरुमाकुत्रभूमसम। राशीतस्तानपतता। मधोदमातेनवोपि। त्रिनिवेकासराय =

धां कदाहरितोवरुणस्यचक्रतुः सूर्यस्यनिष्ठाद्वभूमतेषुन। वस्त्राणिहिवाहधेयहियानांतेदंसोदेनः सचशक्रतेषुन। वरुमेतिह
 पदिभूरिदुक्ता। वर्धताविप्रवयसोजिह्वेति। काण्वायनानिकुती। देतयोस्तुजाहताः सुश्याहवनश्रुतश्च। सवापरचेतिनकोस
 वेमदस्मशानिमित्यादिषुनप्रतिभ्रच। स्मतेपरेषुप्रजनंनमस्यतेभुभेपरुक्तपास्मपुराहवाकपो। राशिंवाजेषुमेसमप्रष
 णंतंतं हृद्यायिमादुहणायतः। यस्मेयहृजह्येषुमावतेवातोयंस्यमदुर्गुनीयसे। पृथ्वाविपश्चितमवापुरंध्यापात्वाद्रिग्रीवाच
 नुयामत्वाताः। जनयादेव्यभुजेमातवमिहीवहतोयोसयामन्मनानव। वेदावस्तुः प्रीतिरोमापृथिव्यावोवास्तुनेषुधावतासुहस्त्यः। पुंवासुपुषु
 षः स्वास्यापितनमिहावृणीषबोधयापुरंधिम्। अवधासकृणु। सुप्रीकंतिराशबीभिः कृणुनासुरतान्। गंतानंकृणुमयताविर्य
 तस्माच्यावयनीरयाहृष्टमन्ते। अष्टततोमातरंस्तरथंकुवेनयतावदस्वापयामिधृदशा। इतो जयतागतासर्वतातयईरय। मरुतो
 नेषश्चासुगोऽन्यत्राविधिवतामुंजनेनैनास्यावेन्मविदधेयितापिये। इतो निपत्राविस्वास्पथाकिविचाबोधातिद्रावमालं
 दे० किरावसु। हापवकर्तनाश्रयिष्योयोधेचजग्रभावाचै। पाययाचनपयाकामेगा। नुयाचमदयोगोभिः। घा। स्यात्वाइनासुमनिबो
 चानुयययमश्च। मेथावभेकाजरसंभवतासृकयतश्च। एवाचनभजा। येररिमातेभजाभूरि। अधीनठभयनातेभजा। लंमळ
 यानश्च। एकादशिद्वादशिनोर्दधावहममक्षर। उदयेसंहिताकालेनकारेचगुरावपि। दशमेचैतयोरेचषष्ठंवाष्टाक्षरे। अहः
 संपत्समीक्ष्यानैक्षेप्रवर्णेकभाविनां। नवावधंतवातस्यविद्यानिजिधांसति। सासहोमवहत्यामदीदिहाष्टमसूनुहि। पुरु
 प्रजातस्याभिनः कृणुहिदक्षरोपधं। हर्यन्धोतभवीविद्वसदनायास्तिनामनिह। चमसाइनाविजिसे। नहादशिनः सजोस्यवि वा
 मरुस्य। सुमरयायधधारयहृगुरक्षयिमादेषुदिधिवेष॥ अंगसरस्वतिपंचरवित्राभिरिहैनसिरण्यसिधाव। विद्विषुषाभिषतः
 सुवितायत्वासमिधानैनदधीमहिदेव। नामिषुजासुविकेतकिरासिस्मस्यपपास्मसित्यसोमशतस्य। आयुचिचनतिविष्टपि
 यो० माश्विर्मसिधुर्धनस्यधवरत। अदिबिबरुणतमासितिरसिधुतमिवादिदेवमहिनुविशः। उवासिष्टथिबिरजसिबहसिहनुसि
 त्रिपतरिविविधिमधु। सहस्वा। णिखोमतनासनामहाया। निवेणयसिसस्कपाहि। गोपीध्यायपवमानोवसंतो। त्रिषासस्म
 मन्तसोऽननस्यमी। सदीयमानोतिहृममभः। वपासि। नृनसर्वीयकास्यनेकहस्तिनेयदंनो। यवहृरपसः सकोहि
 वदधेनैयसादिगुरमी। यमैयकिन्मेषाया। मयिनादहंतुपुषु। अरयतवकाजोसामोपयैकि। सासदृणशरो
 नृनामि। तनैयागावमयारयै। पुंजमी। नृयवयतिदधि। ररनय। सैससताह। पायातदृष्टापरमयावृमन्त्रअयम

संख्यामतेवेमहिमानुषस्य। अथ भूमेतिपातेनैवेनेषुअधीहवे। सदाहोतास्मासनेमिधर्मासंभूषतास्थः॥ इतिशौनकाचार्यक
 कृपातिशारख्यदीर्घादितीयआदिनोक्तमःपटलः॥ ॥ सर्वत्रपूर्वपदाताः सुवर्तेवसुमघयोः परयोरेवेतुषि। विभ्विचधन्यरथतिश
 नुदुक्षयहृतिहोत्रयास्तुते। सहप्रवादाउदयास्तमाताः पर्यभ्यपापीतिततोद्वेधेणः। अमीवन्तुयुवसोरथीतमः पुस्तमोहितर
 ध्वंनुनमः। कवडुर्धोनामिधुनर्धकिस्तनपिबेतियथोदये। त्विष्यतेत्येताउदयेमकारपयुवेहोयमकारेनुनासिके। पिच्यमा
 हिनाकृषिभेगुराभविश्वदेवभेषजतुआप। सर्वत्र। स्त्या। सुमता। शती। सुरयेवकारवेचादयश्चाप्रशनादयस्त। यकारेराति
 कविमुकुश्रधिपितृस्मरेयताभेतिचेते। नत्वभस्मन्तर्दधेतिपद्याएकाक्षराउदयकारे। प्रशानातिरज्जमधुपुनित
 निकुतुबल्युवाधुरहकांकुदमा। दानिनाधरी। पुषमध्यसखिस्तुद्रुनाद्यविशनुवसु। वेधुकादुनिपुषपर्वता। अथुअहद
 यामनिसहहृषाशक्ति। सतिस्त्रुधितिस्तुशनवयुनरा। पुणिहिनोहितविपुस्तुत्येनीथा। नतेवाकेनाश्वविक्रमयतीव
 सुवसुप्रसहानोभिवाहता। परिहृतनाभित्वयाश्ववेधुपे। दोतेसर्वत्रपदेमघस्य। अथयूपायाश्वयुजोश्वयोगाः सहवाहः सु
 न्नयेतर्तयतोसहवसुसहवसुतुर्निसहवीरेवपुनवर्धकार। सुमतामुर्जुदकनयन्तामुमुयादेवदक्षिणावान्तायोः।
 हृषारवायसुमयेशतावंनपिकवापरितोनपावृह। ॥ इतिशौनकाचार्यकृतेनृकृपातिशारख्यदीर्घादिनोक्त
 मःपटलः॥ ॥ इद्रावतः सोमावतीमवायतीदीर्घाधियोमिजायुधोरथीतरः। अन्नाहधंविभ्वापुषविस्त्रुजवंविभ्वाभुवयजाये
 नेतरावधा। सुमयान्मिजायुवकृषीवोदेवावाहदिवः। एवावदस्यसेनासाहतावेसदनासदे। पदेधंतरिगुयेपुस्तुतिःपरोषु
 योत्तरा। एवस्वबंधध्वांसंयतावानुर्वनोवृदुः। हतेवृषणादृषाणोहजेवंधिमुज्जुर्धुः। मृजेमृजीतवानेवावेमोतिसदशादि
 पु। सहेत्यादिःपूर्वपदोपधः सन्काक्षरचषणिधन्वज। ननुपादस्याष्टिनोत्तगतस्यनदादाशिनोनभिमातिपूर्वः। अभि
 मातिनृष्टतनोपधस्तुसर्वत्रपरेस्तुवतेयकारे। श्रावयादीनोमुदयास्त्रिवणाः पदेकदेश इतिताम्रतीयास्तु। श्रावययावय
 वामदेरामयमामहवाहस। धावयराहहवीधेतातृषसासहरादपा। आद्यक्षरस्तुतेषामनाचित्यस्यमध्यमे। दिवर्णः
 प्रत्ययोत्यस्यप्रवादः। बलितःपरे॥ इणाशउऊशास्त्रेकारातश्चदाधुषिः। तादातेपदाः सादनमर्धर्वतेनुरुधः।
 तौकृमाकुभूमेस्माशिशितस्तातपतते। यथाद्वानिसर्वाणि। निनिवेकाशरीयो

निदिष्ट

व

रमेनेचोसाहोसोवः सजास्वाहंसाहंयंसंताताना। नानामक्रयाः अश्रयारीधनंगातुयंती। वावर्तयेपारी। घतोकारेसांस्मिन्नुपाहम
 रुषधः। सातिमुहातन्वरी। रिषीष्टानिप्रय्येभीहतेवअथाया। साहंसाहानहृषतप्रसाहंनकोषासंस्स्यमुपासमन्नि। परिप्रापः स्मृतते
 जारयेतीभुश्रुयातयुमुषिःसादनाताकरस्तुषाहाविषुवानिसाहानृजयेवस्त्यकासाहृषाया। उपासानन्तापृषुजाघनेवस्थेभीरीरि
 षनरुकापयेति। अध्यानयदीरिषत्प्रावणेभीरथीयंतीवादमायः ससाहोसासाहयुधिखिरिवाअथायः प्ररुषधंरीरिषः पुरुषादुअ
 प्ररुषंजाहृषाणेनरीषतंतायुभीरथीनोस्मृदिपीमहि। पवीतारः क्रियात्येप्ररुषत्वेतंतावरीरिवह्यानिगामयः। हृषामस्तप्रसवी
 ताससाहृषेतातपाणातातविसादनस्पृशः॥ साह्यामयातिपशुमोतितागृधुःपवीतारस्स्यमुपासमीमहे॥ ॥ इत्युक्कृपातिशारख्य
 दीर्घचतुर्थेआदितएकादशःपटलः॥ ॥ क्रमोहृषामभिक्रम्यप्रत्यायोदानैरत्ययोः। उत्तरेणपसंवध्यात्तथार्धवसमापयेत्। ए
 कवर्णमनोकारेनतेसुस्मतिनःपरे। पदेनचयवेयते। त्वदंतश्चयवायिच। ईषुसांतस्तुतादीनिस्कभनेनेतिलुप्तवत्। इतोषिचतीवते
 मःपूर्वेद्विपदयोद्वयोः। स्वसारमस्तुतेकमेपरवीरासएतन। अतीत्येतान्यवस्यतिलुतादिप्रभृतीनि। प्रवीनरुतंरूपप्रत्यादानाव
 सानयोः। नश्रयात्सर्वमेवाभ्यादाथासंहितमाचरेत्। अवगृह्याण्यतिक्रम्यसहेतकरणातिच। दक्षिदुल्लिखवासेचविरुतादीस्तु
 तादिच॥ अतःपदेचयषास्यादिकारोन्मकारिनः। एतानिपरिगृहीयाहृदुमध्यगतानिच। अर्धवोतचनाकारप्रागतोननुना
 सिक। प्रत्यादायेवतश्रयादुनरेपायुनःसह। उपास्तितसेतिकरणकेवलंनुपदंस्तितं। तस्मिन्तोपस्तितनामयजोतेआहसंहितोअ
 दृष्टवर्णप्रथमेचोदृष्ट्याअदर्शकः। एतदिष्टसमासांस्तुपुनर्वचनंरुंगयेत्। इतिप्रवेक्षसंधानंपूर्वः स्वस्यासंहितो। तदवयुहव
 दृथासंधिर्नाधर्जयोर्भवेत्। दृष्टमृत्वात्समयांसदध्यात्तस्मिन्शःक्रमे। पदेनचपहाभ्यांनुप्रागवस्यदतीत्यनु। नकारस्यो
 षीवदुत्तंस्तुतोपाचरितोनतिः। अथप्रप्रहृषस्यप्रकृत्यास्तुःपरिग्रहः। शतेहृक्षरागमोपेतिन्यायंयोत्कर्तरेवयः। रिक्कि
 तान्मृषाणोघोषेद्वरावस्यधिर्जितीवयः॥ इत्युक्कृपातिशारख्यक्रमपटलोद्देशः॥ ॥ अथार्थलोपेनयदाहसक्रमःसमा
 नकालंपदसंहितंयोः। अथोवदुनामस्तोपकारणात्परैरवस्यत्यातिगम्यकानिचिन्। अष्टकमेकाक्षरमह्रियोनियतहानु
 नासिकभयादतीयते। नतंचपूर्वोपपरस्यकारणंनतेःपरस्योभयहेनुसंग्रहात्। परीतइत्यनरमतयोद्वयोःपरदिपूर्वोनिमतीत्ये
 तीयते। ततोपरसंध्यामवेत्यकारणतदर्थजदिक्रममत्रकुर्वते। तमःपरैरफनिमित्तसपायात्प्रावर्तिततदपोदातेपदे। अतोपिनोसोविदु
 तीयते। ततोपरसंध्यामवेत्यकारणतदर्थजदिक्रममत्रकुर्वते। तमःपरैरफनिमित्तसपायात्प्रावर्तिततदपोदातेपदे। अतोपिनोसोविदु

घृत

नृ
३
६

३
३

यो धतेपद परः सका रोपत नोदकतेति च। निरुक्ततेति ह्यपसर्गकारितस्तद्व्यादावर्तितुपयमिः। सहेति चमेति चरक्त सौहित्युणागमादेतन
भाविनेतन। परं च वा स्तंभद्विरित्यतः परं स्तंभादिनैतानि निमित्तसंशयात्। ह्यभिक्रमपूर्वनिमित्तमानिने स्त्रिभूतमेवाङ्कुरनंतरं दिनम्। अनंतरं
रंतत्वे वनवर्धषष्ठयोः परं कथं तन्न च ह्यभिक्रमः। अनानुपूर्वपदसंध्यदर्शनात्पदव्यवर्तनं पदव्यवर्तनं। ततोपरे द्विक्रममाङ्कुराश्रयात्कृतावि
लुप्ताज्जिह्वासंहिता। परानुपूर्वोणसप्रवृत्तानतस्ततो व्यवेतं वसह्यवायि च। ततो निराहतरयोश्चेतपदेततो व्यवेतं नपरस्य संहिता। अनंतरे
त्रिक्रमकारणोपदिष्टिभिश्चगायः पुनरेव च। त्रिसंगमपंचमिश्रार्थसंग्रहश्चनुक्रमेण च। ततो जशा कर्तुः। अतोपभावापरवदु
क्रमेप्रतिस्वमापरे तिनकुर्वते क्वचित्। असर्वशस्त्रिप्रभृतिष्वने कशस्मरंति सैर्या। नियमेन शाकलं॥ अयावने पूर्वविधानमाचरेद्यथा
परं सैद्यमपेतहेतुषु॥ अथोपराभ्यां समसं चरेन चक्रमेखवस्वदतिगम्यसंदधत्। सहेतिका राणि समासमंतमागवदुर्कमेमध्यगता
नियानि च। ततो यता गच्छति यस्य सोष्मवाननन्ययोगविकृतं स्मृता दिव। अतीत्यते पा प्रदती प्रदर्शयितुं केतेतुगार्थस्य पुनस्त्यभिक्र
मो। अट्टवृत्ते प्रथमे प्रदर्शितस्मरंति नत्वं निराहोदकः। पदयदा केवलमाह साश्चित्तिर्यदेति कारनिमुपस्थितं तदा। अथोपपद्यस्य
समस्य वाहने यदा स्थितोपस्थितमाचरेत्युत। पुनर्वृत्तस्वसमासमिगये स्वरित्यतो न्येषु च संधिमाचरेत्। अथ स्येव हि कालधा
रणापरिग्रहेऽस्तीत्यपधेत्यनुस्मृता। अभिक्रमेतोभ्यतोनसहितं ततोस्यपश्चात्पदतो प्रदर्शयत्। यथापदं चान्यतरणे संधि
त्रिभूतमेव वस्तुपक्षं भवात्। अरक्तसंध्ये सपवाद्यतपदं पुनस्तदुक्ताध्यवसायपूर्ववत्। यथायदृष्टोपनते वदुर्कमेकमेव तस्यैकपदा
निनिर्भवं। नकारलोपाश्चरभावमानयेदपेतगोप्रकृतिपरिग्रहे। नत्वं ततोपाचरितौ चयनचोपगृह्यमेकी भवति स्वरोदये॥
प्रवादिनोदृष्टादृक्कृत्वा न्यरेषु चोपेपुचरेफमूषणः। महाप्रदेशं स्त्विति वचनयेन्नुदेस्य द्वौ द्वाक्षरसंध्यमागमे। अत्रि
क्रमे पूर्वविधानमाचरेत् पुनर्वृत्तस्वतत्कारितं क्रमे। विकारमन्यदादतोनुसहितं तदाचरेदतगतां स्तु सोष्मणः। सहेतया संहितमे
षु वाचरेत् पुनर्विषयान्येदमद्य संदधत्। परिग्रहे संधिपुकारणान्वयादभिक्रमं ह्युपसुचोपसंधिषु। समानकालावसमानका
रणावनेतरोवायादिसंनिगृह्यतः पदस्य दीपावधेत्संग्रहनिमुक्तमार्थप्यतरेण लुप्यते। मकारलोपविकृतस्वरोपधेत्तीय
भावेप्रथमस्य च पूर्वविषययो वेतरथा भूषेयुषामथोभयभावे मनुनासिकोदये। अथो नतेनोपहिते नुनासिके तथाक्षरस्या
क्रमएकपातिनः। नवात्रपूर्वस्वरितेन संहितोत्तमेतस्मिन्नियते स्वरोदये। यदा च गच्छत्यनुरा नमसरं वक्ष्येदादेरुदयस्य

तेन च। उदानपूर्वेनियतः स्वरोदयेपरे विलोपोनियतोयदापरः। स्वरेकदेशं स्वरितस्य दो नरं यदा निहत्यादनिमिनमक्षरं। उदानपूर्वोप
बुदानसंगमोयदास्वरो होलभनेपि वावहृत्। यथाप्रकृत्येस्वरवर्णसंहितेतयोस्तयो रक्षरेवर्णयोस्तथा। अदर्शनेनार्थविलोपउच्य
तेक्रमेणार्थवृत्तेपरेस्वरे। अट्टमाष्ययिदि दृश्यतेक्रमे विलोपमेव वृत्तेपरे तथा। सकारनोन्माध्विलोपविक्रमः क्रमेतुकोपि
हृत्तिसंदधत्। पदपदातश्च यदातगच्छति स्वरवसानं सनुयत्रयुज्यते। नदानुपलभते निराकृतं नवोन्निराहोपनिवृत्ततपदास्थिति
स्थितोपस्थितयोश्च दृश्यते पदयथावद्व्यवध्यापस्थिते। क्वचित्स्थितोचैवमतो धिशाकर्ताः क्रमेत्स्थितोपस्थितमाचरेत्। क्रमे
तसर्वोपिपदानि निनिर्भवंति स्मरंत्याचरितं नुतो नमेत। क्रमस्यवत्स्मरंति सभवोपुवं समाधिमस्यावितराणि कीर्तयेत्। यथो
परिष्टक्रमशास्त्रमादिनः पुनः पृथक्त्वे विविधैश्च साधुभिः॥ इति प्रवाभ्यठवाचनक्रमेक्रमप्रवक्ताप्रथमेशांसच। क्रमेण ना
र्थः पदसंहिताविदः पुराप्रसिध्याश्रयपूर्वसिद्धिभिः। अरक्तसिद्धिश्च नवान्यसाधकोनचोदयापायकरो नच भूतः। प्रसिध्
तसिद्धिर्विपर्ययोयदिप्रसिध्यतः सिद्धिर्विपर्ययस्तथा। सहापवादेपुचसंक्रमः प्रदेशशास्त्रेषु भवत्यनर्थकः। विपर्ययाद्यस्तु
समाधिदर्शनात्पुराप्रसिद्धेरुभयोनराश्रयात्। समभ्युषेयाङ्कुरती। असाधुभिः स्तुते च समानकरः क्रमोर्थवान्। क्रमेन च हे
दसंहितास्वरोप्रसिद्धतः पारणकर्तव्यो नमे॥ क्रमादतोपुगृह्यते च हं हं पदेः स्वरेत्याध्ययने यथाविधिः॥ इति शो नका
वार्थकृतक्रमेति शाख्यक्रमहेतुपदलक्षणोदयः॥ ॥ क्रमात्तस्मात्क्रमेण चकारवर्गानां तयान्यत्र विसर्जनीयात्। क्र
कादलोकोपरमेधमूषणानादिनकारात्पूर्ववत्सप्त। नान्येन नमध्यमास्पर्शवर्गीः संयुज्यते न लोकारेण रफः। स्पर्शविकारो
नपदेरुत्तमेस्तथातेषो घोषिणः सर्वोष्मभिः। नात्यां तस्मान्नप्रथमोष्मभिः परेनरेपो रेफेण सोरेष्मभिः प्रभात्। नप्रथमे
ष्मप्रथमः परः स्तेनानुत्तमेः सरसोष्मान्पूर्वः। नानुत्तमाघोषिणो घोषिभिः सह स्पर्शस्य शानोष्मिणां तमोऽप्यभिः
परेः। लकस्पर्शेनियकारुत्तरेण अघोषो न्यनवनकीदेक्षिदं। नामारव्या तमुपसर्गो निपातश्चत्यार्थकः पमादनानिशा
द्विभनं नामयनाभिध्यातिसत्तंदारव्या तं येन भावं सधावु। प्राभापरानिदुरनु व्युपापसपरिप्रतिनात्यधिसुदवापि॥
उपसर्गविशतिर्यथा नकाः सहेतराभ्यामितरे निपाताः। विशतेरुपसर्गाणां मुञ्जा एकाक्षरानव। आकृतानादशो
तेषामेदोतो नस्त्वनीत्यय। क्रियावाचकमारव्यातामुपसर्गो निपात इह। सत्वाभिधायकं नाम निपातः पादरूपाः॥

स्थान पूर्वक भाषा मातृ स्तुत्या दद्यात् आष्टम्य मन्वाद् योऽन्यकारवर्गोपहिताः श्रुतौ कान्ययमंतस्थाता प्रानमौ भानः
अनुस्वारमुपैक्षि ध्वनिन्यवर्णान् स्वरोपधा सोऽप्यमोदयश्चोत्तमं त्र्यं मोर्जनं रवयंतः संज्ञातत्त्वोपधसंज्ञानमिदं मा
तृत्वा दोधारयंतः परक्रमं शर्मन्त्या मास्मिन्सुजनाः श्रुधीयतः ॥ रक्तैरागः समव्ययेस्वराणी नूननन्तर्गान्मणान् मिन्दु
रक्ता लुसोष्मा क्रियते हकारे ध्वदेः रेखा नुबते महान्ति ॥ संयोगानां स्वरभक्त्या यवायो विक्रमणी क्रमणी वायव्योक्तं विपर्य
यो वायव्यतनिलिते तन्मन्त्रोक्तं प्रसाज्जो योष्टा प्रनेष्टा न विद्वानिषु प्रत्ययादरदशनि यथा या ऐव श्रयश्चो जित्थ ॥ इत्सी
धोसंध्यवृत्तनेव कास्त्विसि इत्ता कस्तुषो यथेतो समानवर्णास्तु विपर्ययो वायव्या व्यती इदं कभा सतश्च ॥ अभिव्यादानं यद्विदु
निपूर्वकं व्यता आषो वसा ए ति ह्ये न दोषाणां स्वरसंयोगजानामितोगम्यः संख्ययानेतरेषां शक्यस्तु शास्त्रादधिकारधर्मो
मुक्तैर्न कर्तुः प्रतिवर्त्तमानाः अकारस्य करणा वस्तुयान्यो न्यरा न्युयात्तद्विसेपन्माहुः ॥ परानकारोदयवा द्विधो सर्वत्र
वर्णान्नितिसंप्रदेशः शास्त्रापुराणप्रतिपत्तिभेदे विद्वद्विद्वत्तन्निचूर्णशिक्षां सेतेन शास्त्रेर्न विशिष्यते न्येध कर्तुं च वे
दांगमनिर्गुमांसं ॥ इति शो न का वा र्कत कर्तुः प्रातिशाख्ये दोषपटलः षोडशाः ॥ ॥ पारायणं वर्तयेद्ब्रह्मचारी गृ
हः शिष्येभ्यस्तदनुव्रतेभ्यः ॥ अध्यासी नोदिशमेकां प्रशस्तीं प्राची नुदीची मपराजिती वा ॥ एकश्रोता दक्षिणतो निवीदे द्वौ वा
भूयांसस्तु यथा वकाशः ॥ तेषां हि मोदयमिचोदयं तिगुरुं शिष्या उपसंगृह्य सर्वे ॥ स ३० मिति प्रस्वरति जिमात्रेः प्रस्वरिणा
ने सभवत्युदात्तः ॥ चतुर्मात्रोपाधिसौ नुदात्तः षण्मात्रोपाधिवति द्विः स्वरः सन् ॥ अध्येतु रध्यापयत्यनुश्च निसं प्रस्वर्गद्वारं
क्षरिषमेतत् ॥ मुख्यं स्वाध्यायस्य भवेन्नचेन संदध्यात् स्वाध्यायकृतं परेण ॥ प्रत्येदितोभि क्रमते यथास्य क्रमः परस्ताद्विदु
द्वितस्तथैव ॥ सर्वोदात्तं विह नस्मिन्मृत्तमस्ति प्रमुक्तं द्विरुपस्थितं वा ॥ अभिज्ञाते ह्ये पदे वा धिके वा पूर्वपदप्रथमः
प्राह शिष्याः ॥ निर्वीच्ये कुमोदति योदनास्या निरुक्ता ३० ओ इति वाच्यमुक्ता ॥ परिपन्नं प्रा कृतम् भूमसंधिन कारस्याऽनोपरे कोऽम
भावा ॥ असंयुक्तमपरे रफसंधिनिवृत्तिमित्यत्र निदर्शना नि ॥ प्रत्युच्चार्येति ह्युचनं परस्य शिष्यस्य स्याद् ॥ इति चोदनावा अधि
वैदिके बुवर्जयेपुर ध्यायीतेषु भयथास्मरंति गुरुः शिष्यस्य पदमाह मुख्यं समा सश्चेदसमासो यदि हो एतेन कल्पनसमा

प्यप्रश्नं प्रत्याप्तायस्य पुनरेव सर्वे ॥ तत ऊर्ध्वं सत न संहतेन प्रविग्रहेण मृद्वयहेण ॥ सर्वोदात्तेन चर्वयेयुः सर्व इन्द्रा ल्पि पृष्ठा पर्य
तः पदानि ॥ अभ्युत्थानिर्भुप संप्रतिप्रन्यत्यध्यापादुस्व पिषयवानु ॥ आद्यं लिखितोपास्तु तमेकमेवामर्ध्वं ते कु र्चुर्यो द्विषधौ ॥
बध हिवेति च सर्वत्र तेषामनेकं चे संनिपातो द्वितीयं ॥ समास्यं तश्च द्विपदार्धं श्रौयिष्यं तश्चेतराश्च र्वयेयुः ॥ दक्षिणाया प्रथमं
प्रश्नमाह प्रदक्षिणं तत ऊर्ध्वं परः ॥ एवं सर्वे प्रश्नशो ध्याय मुक्तमुपसंगृह्या तिसृष्टया यथार्थम् ॥ प्रश्नस्तुतः पान्तिषु नुदु
को वा हे हेवपक्ते पक्ते रधि काक्षरेषु एका च स्तुतं समयास्त्वगण्याः पादो वरा र्धो द्विपदे यथैका ॥ स्तुतं शेषो ल्यतरो यादि
स्यात्पूर्वं संगृह्येद्यदि नुदुचो वा ॥ तेषां चिरध्यायमुपाधिका वास्तुक्तं समासो यदि ते समासाः ॥ भो इत्यर्धवे गुरुणोक्तं आह शि
ष्य ३० ओ इत्युचितान् च ॥ अथेके प्रा कुरु नु संहिता स्यात्परायणं प्रवरनं प्रशस्तं ॥ ॥ इत्युक्त्वा तिस्राख्ये अस्मिन्
रिपरलः सप्तदश ॥ ॥ गाम्भुलिगनुष्टुप् च वृहती च प्रजापतेः प्र पान्ति स्त्रिष्टुप् जगती च सप्तछंदो सितानिह ॥ अष्टासु
रः प्रष्टती निचतुर्भूयः परंपरं ॥ दयान्यपि च सत्तेव सत्तवे वासुराण्यपि ॥ एको नरा गिदेवानां तान्येवैका क्षरादधिएका
वमान्यसुराणां ततः पददशो क्षरात् ॥ तानि त्रीणि समागम्य सनामानि सनामतत् ॥ एकं भवत्युपि च स्तरागच्छति
संपदं ॥ एवं त्रिप्रष्टती न्यादु र्युक्ता निचतुर्नरः ॥ क्रिषिंदां सिनेः प्रायो मंत्रः श्लोकश्च वर्तते ॥ तस्या रो यजुषो र्द्विस्तुत्वा
नुदावचोत्रयः ॥ गायत्र्या दिसगल्यो ममेक द्वि अर्धे नुतत् ॥ आश्विनसमाहारो ब्राह्मो वर्गः षष्ठे रः ॥ अक्षराणि
नुषटत्रिंशदा यत्री वृक्षणा मिता ॥ यजुषो षष्ठ्यो त्रिषट्सोऽन्नादाश संपदि ॥ ऋषीणां तुत्रयो वर्गः सप्तधा एकधे
तरे ॥ एको तरो यजुर्वर्गः साक्षां वर्गस्तु द्वितरः ॥ ऋषां तु न्युनेरो वर्गो ब्राह्मो वर्गः षष्ठे रः ॥ क्रिषिंदां सिगायत्री सा च
तुर्विंशत्यक्षरा ॥ अष्टाक्षरास्तु यः पादोऽध्वनी वा षष्ठे रः ॥ इदं शची पतिर्वलेन पी लितः ॥ दुश्चावेनो हपासमस्तु सासु
हिः ॥ पंचकाः पद षड्वात्यः परपान्तिर्दिसा भुरिक ॥ द्वौ वा पादो वनु षष्ठे रः ॥ अथाद्य भद्रं नित्यं चोत्तमं
तमिदं च ॥ अष्टाक्षराः सप्तविंशो सा विनि सा भुरिक ॥ मुवा कुरुति विनि यास्त्रयः सप्ताक्षरा विराट् ॥ सप्तविंशो नामगा
यत्री चैकविंशिका ॥ षड् सप्तकयोर्मध्ये स्तोत्राणां विंशति ॥ यस्यास्तुतिर्द्विचो नामगायत्री ॥ द्विदं शाक्षरा ॥ षड् स

तो

पा

सकयोर्मध्येस्तस्योसावातिथिमिति। स्मृत्पठक्षरः प्रत्येकं व्यूहेनाक्षरं रोपि। उन्नरो नरिणः पादाः षट्सप्तक्षरास्त्रयः। ग
 मत्रीवर्धमानेवात्मनेयज्ञानमिति। अष्टौ मध्यमः षट् एकैषा मुपदिश्यते। सप्तो वा जैषुपादो हो जागतो १५ पदो-यते। आद्यतो स
 त्रकोयस्य मध्ये तु दशको भवेत्। यवमध्या तु गायत्री सप्त-यति दृश्यते। षट्क्षरः सप्ताक्षरस्तत्तत्कादशाक्षरः १८ षोडशगार्वाणा
 यत्रीता मे अश्वानामिति। अष्टाविंशत्यक्षरास्तिक्रो पादेवर्तते त्रिभिः। पूर्वावष्टाक्षरोपादो न दी यो द्वादशाक्षरः १९ पुरउत्तिष्ठ
 सातस्मिन्मथमेककक्षरः अष्टौ वा जस्य तत्तत्क्षरः सुदेवः समहेति च। क्रवो निदर्शनायताः पराया स्तायथोदितोः। सप्ताक्ष
 रेश्वतुभिर्देनदंसी महीति च। पादेरनुष्टुभौ विद्यादक्षरे सल्लिहाविमे। दरीरेक्या इति त्रिषाककुन्यकुशिरा निगुद। एकाद
 शस्तुः प्रथमा उन्नरश्चतुरक्षराः। त्रैकादेशाक्षरो बहो मध्ये वैकः षट्क्षरः। उक्तिकृपिपीलिकुमध्याहरीयस्येति दृश्यते। ताभ्या
 परः षट्क्षरः प्रयातनुशिखा नाम। आद्यः पंचाक्षरः पादा उन्नरेष्टाक्षरास्त्रयः। अनुष्टुभुगर्भोत्तिगो गस्त्येति पितुन्विति।
 द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुभुवत्तोरष्टाक्षराः समाः। कृतिदो द्वादशाक्षरावैकश्चाष्टाक्षरः परः। यस्यास्त्यष्टाक्षरो मध्ये सापिपीलिकुम
 ध्यमा। नवको द्वादशी ह्युना। ता विद्वांसेतिका विराट्। तेषामेकाधिकावाद्यो नष्टरूपी विष्ट्रामा। ति। द्वादशाक्षरास्त्रयो विराट्
 त्रयो वैकादक्षरः। षण्महीपदपंक्तिस्तुष्टकोऽयः पंचपंचकाः। माकस्मैपयुष्मद्ध्यमेन वस्वादिष्टता क्रवः। अनुष्टुपादात्
 ॥ बहती प्रायः षट्त्रिंशदक्षराः। अष्टाक्षरास्त्रयः पादान्ती यो द्वादशाक्षरः। पुरस्ताद्बहती नाम प्रथमे द्वादशाक्षरे। उपरिष्ठा
 द्बहत्वंते द्वितीयेन्यकुसारिणी। स्मृत्पठोत्रीकरो बहती त्वेष्टेनां प्रतिजानते। त्रयो द्वादशकायस्याः सा चोर्ध्वबहती विराट्। महो
 मोधी नतमसिजानमिदजीतनर। अष्टिनोर्दशको मध्ये विष्टारबहती पुर्व। एकागस्त्येपितुस्तोतेन वाक्षरपदो नमो। द्वयो
 श्रोपेतमाहावसिर्व्यूहे नवाक्षराः। त्रयोदशाक्षरो बहो मध्ये द्वादशाक्षरो भवेत्। अभिवोवीरमित्येषा सापिपीलिकुमध्या
 नवकोष्टदशः सहैकः परमोष्ठी चयदिपादः। बहती विष्टमपदा सा सनितः स सनितरुय। पक्षिरष्टाक्षराः पंचचत्वारो द्वा
 का विराट्। आदिष्टाक्षरो विद्या लोपसर्गेषु नाम क। सुग्मा वष्टाक्षरो पादावुजो द्वादशाक्षरो। सा सतो बहती नाम वि
 पदीसा विपर्यये ॥ आस्तारपंक्ते रा दितः प्रस्तारपंक्ते रंनरः। संस्तारपंक्ते मध्यता विष्टारपंक्ते वीत्यतः। अन्येत्यामातेरा

धांसियक्रवाग्निमहीति च। पितुभूतो नाग्नेतवता क्रवो न निदर्शनाः। अनुष्टुत्वांशान्निष्टुबक्षराणि अनुष्टुदा। एकादशाक्षरेः
 पादे द्वैविमु द्वादशाक्षरो। प्रायस्यापजगत्तेषा परस्यास्य चसात्रिष्टुपु। वैराजजागतेऽपि द्वैविनेम मि सारिणी। नवको द्दशको
 रास्यादको नेकोपि त्रिष्टुभः। एकादशाक्षरश्चापि विराट् स्थाना हर्नामसा। पूर्वो द्वादशाक्षरो पादा उन्नरेष्टाक्षरास्त्रयः। विराट्
 पूर्वहिनामैषा त्रिष्टुपुपंक्तु नरेववा। अन्यश्चैकादशाक्षरा एकश्चाष्टाक्षरः परः। विराट्पाहनामैषा त्रिष्टुप्ताक्षमोरसंपे
 दा। नयश्च द्वादशाक्षरा एकश्चाष्टाक्षरः कविब। एषा आतिष्ठती नाम नतो ज्योतिर्मनीष्टकः। वत्तारो द्वादशाक्षराः पादा ए
 कश्च द्वादशाक्षरः। सामहा बहती नाम यवमध्यानुमध्यमे। सोविनु सनेमि कृध्येवकी कन्यदाग्निनेष्टेण। नमो वाकेष्ट
 हृदिश्चता क्रवोना विदृष्टं। पंचाशज्जगती ह्युना चत्वारो द्वादशाक्षराः। तदस्या बह्मकं वं न महापंक्तिषट्ष्टकाः। महा
 सतो बहत्स्यर्थेय ह्योरनयोः सह। अष्टाक्षरास्त्रयः पादा कविर्दृष्टाको बहो। अस्मा ऊपु भैयादिदं सेहानयै
 निषट्। प्रायः पञ्चो विष्टासां यता क्रवो न निदर्शनाः ॥ इति शो नका चार्दकते क्रवो न निदर्शनाः ॥ इति शो नका चार्दकते क्रवो न निदर्शनाः ॥
 नितो प्रथम आदितोष्टा दशः परत्त ८॥ ॥ द्वावतिष्ठंसां वर्गा उन्नरो चतुरक्षरो। प्रथमातिगत्ता सा साहियं वादशाक्षरा षट्पदा
 शानुशकरी षष्टिरेवातिशकरी। उन्नराक्षिश्चतुः षष्टिस्ततोष्टा षष्टिरयष्टिः। षट्सप्ततिस्तुतिष्ठतिर्धृतिः पूर्वा दिसप्ततिः। सर्वदाशतं यी
 शेता उन्नरास्तुक्तमेपजे। कृतिः प्राकृतिराकृतिर्विकृतिः संकृतिस्तथा। षष्ठी चामिकृति नमि सप्तस्युत्कृति स्तुत्यते। अशीतिश्चानुर
 शीतिराशीति दिनवतिः। षण्णावर्ततिः शतं पूर्णमुत्तमानुशेवै वं तुः। तैमिंद्रो बुक्तु मत्रिकेद्रुकेषया रुचा। सखेचसाहिषा
 र्धश्चमध्यमोवर्षा यते। आसुः कृतिस्तुक्तं निक्षिर्ध्रुवपूर्वतं तस्तुया। आ कृतिर्विदितेमात्रा मेपी विकृतिस्तुत्यते। संकृतिस्तु
 नवेतत्रेदो अतिस्तुतिकृतिः। सर्वस्य कृत्तु निर्मातृती यो वर्गा उन्नरो। एवं कु सप्तमाणा लोदसा मुपदिश्यते। एक ह्युनाधिका सेव
 निवृटनाधिकाभुरिक। विराजस्तु नरस्या कृ द्वाभ्याया विषये स्थिताः। स्वर्ज एवंप्रवर्त्यमाः काश्च वंगता क्रवः। ता रो द विराट् सप्ता
 रस्ववशिनी पर मेष्ठा। प्रणिष्ठा प्रतममृत्तं षण्णावर्तं जीवं ययः। तृणमर्णा प्रोकोषु वायी पश्या कृ मुत्तमं। देवतं च रसामत्रवश्य
 मेन न उन्नरो अ मेगी यच्यतो धिदं भक्त्या देवत आह नुः। सप्ता नां चं दसा मुत्तमं पंक्तः सा मुवा सवी। प्राजा पत्या त्वतिष्ठं द
 विष्टरा वा मुद्व तादिपदा पोरुषं चं दसा ली त्वेकपदा स्मृता। एते नैव क मणे पावर्णाती भक्तिरुच्यते। श्वेतं च सा रंगमतः पि
 विराणा ॥ १॥ केव वी न न च तो द्रु त रे व

विशंगः कलमे व. नालं चेतो हितं चैव सुवर्णमथ स तमं । अरुणं श्यामगोरे च वभ्रुणो न कुलं तथा । पश्चिर्वर्णं बुधेरा जंरि नृ
 रक्षा बंधुषु रिफः । ह-सा मर्त्यं नृधेः कपिलं वर्णं तस्मै तं मा प्रज्जा प्र निमोपमो संमानं चतुरक्षरात् । चतुरक्षरमुद्यतियं च
 वंदांसि तानिह ॥ हर्षिका शर्षिका स हर्षिका सर्वमात्रा विशदकामा । ह्यक्षरादी निमादी नो वंशजा न्यनुचक्षते । अक्षराण्येव सर्व
 त्रानिमित्तं बलि वनरं । संख्या द्विप्रतिपन्नानां पादवृत्ताक्षरे क्रिया । अहं दे काक्षरी भावा न्यादेष्टु नेषु सेपदा । भेदप्रवर्णाश्च संयोगान्य
 वेमा स दशोः स्वरैः । पदभेदेन पादानां विभागो हि समीक्ष्यतु । छंदसः संपदं तो तो या यो मन्येत पादतः प्रायोर्थे धृजमित्येते पाद
 ज्ञानस्य हेतवः विशेषसंनिपाते तु पूर्वपूर्वपरं परं । अनुदात्तं नृपादादौ नो वर्जं विद्यते पदं । पादादावनुदात्तं नृयदन्त्यतस्ति
 अने वशोस्ति यक्षसीत्येकं नृचनं अभिष्टस्यपि । नेतिस्वीणि सर्वाणि प्रधुष्टं दस्युता यथो । स्तोमशास्त्रे पराधस्युतश
 वेपरे स्त्रिधुः कुवेतुराणो यत्पूर्वत पन्मरुत उन्नरं । प्रेदं श्लोति चेतस्मिन् के पादास्ति पंच मः । सर्वा नृदन्तः षट् स्वरूपा
 दिनश्च चतुर्दशः । पादा गायत्रे वेराज मष्टाक्षरदशाक्षरौ । एकादशोद्वा दशिविद्या त्रैलोक्यं जागतौ । वर्धयानि स्यो योरुषा
 लघुपो नम मष्टरी तुर्वेतेतरयोर्नृक्ष तद्वर्तं छंदसां प्राङ्गुः । एते छंदोऽसि वने तस्य वृण्यन्ते रतोऽस्य शः । एतद्विकारा एवान्ये सर्वे नृ
 प्राकृताः सप्ताः । एकं एकं पदैते सौ द्वौ पादौ द्विपदोऽयं । प्रोच्यते तनु ते नैव सत्रं पोयस्य पादतः । नदा शतव्येकपदा
 का विदस्ति वैयास्कः । अन्यत्र वैमद्या एकादशि नि मुरवतो विराट् । आदुरेकपदा अन्यत्र ध्यासाने कपातिनः । अ
 अध्यासान पिके विलोक्य रेकं पदा इमाः । आवांस्तन्ने तथा सिद्धौ मुने देवाः सिषक्तु नः । आद्या त्रिष्टुप विराजो
 न्या उरोता सां द्विस्तुलभाकः । संत्यति छंदसां पादा एका कर्षणं जागताः । षोडशाक्षरं पर्यता एकं षोडशाक्ष
 राः । एकादशो वृहं दां सिपादा ये षोडशाक्षराः । सर्वे त्रिकृष्ण या सु ३ ना कुलोद्वा दशाक्षराः । अवर्महो विकर्षणं ज्येष्ठा दशती
 छुचोः । विकर्षणं तु पादैश्च सहिषार्धं इति स्मृताः । अनिष्टो बह्वपादानो भरद्वाजोऽने पुरुषोत्तमोऽवि कर्षणसो भरि प्रचिन्विति
 सीयसी । विराजो द्विपदाः के विसर्वा आदुश्चतुष्पदाः । कत्यापे चोक्षरा न्यारा स्तोस्तथाक्षरपंचक्यः ॥ ॥ इत्युक्त्वातिशायि
 दो विजितो द्वितीय आदित एको न विदतिः पटलः ॥ बाहो हृती पूर्वः कुक्कुर्वस्तु काकु मः । एतौ सतो वृहत्यं तो जगा
 यो भवतो ह्यौ । त्वमंग प्रप्रवो म हं मा विदुह दुगा यिवो बाहिताः काकु भ्रात्रा कुस्तं श्रुधययन्ति ॥ अनुष्टुप द्वावगयन्त्यावेपसा

द्विपदाः चः

अनुष्टुप स्मृतः । विराजावभिसं पन्नः पद्याक्षर्ये स उल्लिखितः ॥ आकृतिर्यपदेशानां प्रायः आदित आदितः । गायत्र्यादिस्तु बाहिरा ये गायत्र बाह
 तः । गायत्रककुभो नाम प्राये भवतिका कुभे । ओ छिहस्तु छिहा पूर्वः पंक्त्ये न पंक्तका कुलः । न मिहश्च स्त्री धातुयमादित्यास एव च । अहन्मे
 पौरुकुस्यश्च ताश्चौ न निदर्शनं । महासतो वृहत्यं तो यामहा वृहती मुखः । अथो अतिजगत्सं तेयव मध्यो नरो विच । वृहद्विस्तं वो ने मिं च वा
 मो वामस्य ताश्च चः । नहि ते विपरी व नो तो मोधुलादिपदाधिकः । अनुष्टुप जगती चैव विश्वेषा मिश्रयं ते च । द्विपदा वृहती नाम सनो वाजे
 छिनिहं स्मृतः । ककु पूर्वस्तु को वेदः स्मृतः काकु भवति । अनुष्टुपौ छिहो विद्या नेम आदुर्ध्र आयुः । तेन स्त्रा ध्वं हृत्वा दिवा हितानु
 षुभं स्मृतः । अग्निवः पूर्वी मित्येष्टानुष्टुप्योक्तिरेव च । यदधिगावो आधिर ककुब्जं त्रिष्टुपेव च । यददावाननुष्टुप्यननुष्टुपेवोपदिग्यते । य
 षोदीर्घ इति तेषां वृहती त्रिष्टुपेव च । आयम्मावेनास्त्रिष्टुपु जगती चोपदिश्यते । तावधं तावन्नुष्टुपु वमहं सतो मुखेव च । जाग
 गतस्त्वददा अर्भो प्रगाथस्त्रिष्टुपु नरः । उन्नर स्त्रेष्टुपु नस्तस्मा जगत्सु नर उच्यते । त्वमेतां न नृद्वौ सघारा जेति स्मृतौ । त्वमस्य
 पादिरजसा जागतौ त्रिष्टुपु नरः ॥ सव्यं जनः सानुस्तारः शुद्धो वापि स्वरोक्षरं । व्यंजना व्युत्तरस्येव स्वरस्यातं तु पूर्वभाकः । विसर्जनी
 यस्यानुस्वारो भजेते पूर्वमक्षरं । संयोगादिश्च वैवं च सह क्रम्यः परक्रमे । युर्वक्षरं लघुस्त्वं न वे संयोग उन्नरः । अनुस्वारश्च संयोगो वि
 द्याद्यं न संगमं । गुरुदीर्घादी यस्तु यदिसंयोजनं भवेत् । लघुसंयोजनं स्वलं धी यो व्यंजना दने । छंदस्तु रीयेण समान संख्या या
 श्वंदसो न्यस्य भवं चो न्याः । यावन्तुरी यं भवति स्तु मा सो तावत्येता इतरा भवंति । द्वाभ्यामवस्यो ज्जिपदा सु पूर्वपादेन पश्चात्क विद
 न्यथेतत् । मध्येवसानं च नृवृषदास्तु त्रिभिः समस्तं चरेः परे वी । पंचम्या द्विशो वा तनुत्तरेणा त्रिभिस्तु पूर्व विपरीतमिते । द्विशस्त्रि
 शो वा परेन श्रुतिभिः स्यात्तद्वृषदा नाम वसानं मेतत् ॥ त्रिभिस्तु पूर्व तंत उन्नर स्या द्विशस्त्रि शो वा यादि वा समस्त । द्वाभ्यां पदसमप
 दा वसानं द्वाभ्यां मध्येषु पदास्तु विद्यात् । अग्निमीके हते शिव गायत्रे मथीति । अथ च कं न किं च न किं देवानि नीमासि । विश्वान्देवा
 न्देवा महससो निष्कं सुपुम । नहिनां प्रोषुसहिषार्धं स्ताश्चौ न निदर्शनं । द्वाभ्यां पदेन द्वाभ्यां चतवत्यसं च पदाष्टिः । अथ हनातिशतुर्
 तृतीयः षोडशाक्षरः । अनुष्टुपिस्तम एकं वक्षतम दो यनु । अनुष्टुपिस्तु पूर्व द्वाभ्यां तव स्वादिष्यतनु शोयोः । भरद्वाजो नृक्षरश्चो द्विशो हतीर
 व । एता सु न्यवस्ये के द्वा दशा कादिषु । प्रभस्तु चः पंक्तिषु तु द्वौ वा द्वौ वेव पंक्तेरधिकाक्षरेषु । एका वस्तु सममा स्त्वगण्याः पादाव
 यथार्थं द्विपदेयथेका । स्तुक्तस्योषा । त्यरा यो दि स्यात्पूर्वः संगको द्वादि वृहचो वा । तेषां ध्यायउपाधिका वा स्तुक्ते समा स्यादते स
 मासाः । सर्वाणि भूतानि तनो गतिश्च स्यात्तांश्च गंधाश्च रसाश्च सर्वे । शब्दश्च पाणि च सर्वं मेतन्निष्टुपु जगः सो समुपैति भक्त्या

उत्पत्ति संवत्
५१०

गुरुक्षराणां गुरुक्षराणि सर्वं गुरुक्षरं नैव न मे वदितं। लघ्वक्षराणां लघुक्षराणि सर्वं लघ्वक्षरं जागृत मे वदितं। यश्चंदसां वेदविशेषो
स मेतं भूतानि च नैव गतां। सैवीति भूतानि च भक्तितः सस्वर्गं जयत्येभिरपामृतं ॥ ॥ ॥
इति शोभनकाव्यं कर्माणि शारव्यं च दोषा विज्ञेयं ततो यथादितो विशतिः परलः ॥ ॥ ॥ करुणतमपराधं सनुमहं निसंनः ॥ ॥

154